

FOTO: AP/SPECTRAL Q, LOU DEMATTEIS

På en djupare nivå hotar klimatförändringarna hela vår existens och fortlevnad, menar många psykologer. Med uppmaningen till världens ledare att ta krafttag för miljön under det pågående klimatmötet i Mexiko, formade människor i november i år "The End?" ståendes på en ö utanför Belize.

Därför blundar du för klimathotet

Publicerad: 30 november 2010, 00.01. Senast ändrad: 1 december 2010, 10.52

KNÄCKFRÅGA. Många är vi som läst om och tror på hotet mot klimatet. Det oroar oss djupt. Samtidigt släpper vi ut växthusgaser som aldrig förr. Varför då? Idagsidans nya serie ska ta reda på det. Först ut: tankefällorna som lurar våra stenåldershjärnor.

Isbjörnen som vankar fram och tillbaka på det krympande isflaket. Kvinnan som vadar fram längs bygatan i Bangladesh med vatten upp till hakan och sina ägodelar på huvudet. Vidsträckta fält av vitblekta koraller. Den ryske mannen som sitter i askan efter sitt nedbrunna hus och gömmer händerna i ansiktet.

De flesta av oss har sett bilderna – och känt en gnagande oro. För även om just de här händelserna kanske kunde ha inträffat ändå, har forskarna blivit allt mer säkra på att klimatet faktiskt håller på att förändras med stigande temperaturer, smältande glaciärer, höjda havsnivåer, översvämningar, värmeböljor och omfattande skogsbränder som följd.

Men samtidigt som de betonar vikten av att agera kraftfullt och snabbt för att försöka stoppa eller åtminstone begränsa klimatförändringarna, är allmänheten fortfarande ganska passiv och litar inte riktigt på forskarnas slutsatser. I USA – som står för ungefär 20 procent av världens utsläpp av växthusgaser – minskade förra året andelen personer som anser att klimatförändringarna äger rum och som ser den globala uppvärmningen som ett allvarligt problem.

I Sverige säger sig visserligen nio av tio svenskar vara miljömedvetna och hälften får dåligt samvete när de gör vissa saker som påverkar miljön negativt, enligt Naturvårdsverket. Men samtidigt kör vi omkring med några av de törstigaste bilarna i Europa, bokar flygresor till Thailand som aldrig förr, tuggar i oss fler köttbiffar och sköljer ner dessa med allt större mängder importerat flaskvatten.

Så varför är det så svårt att på djupet ta till sig information om klimatförändringarna? Och varför reagerar vi inte som vid andra allvarliga hot mot vår existens – nämligen genom att försöka göra något åt det? När larmet om svininfluensan dök

upp förra hösten nästan slogs människor om att få vaccin. Och efter 11 september infördes blixtnabbt nya säkerhetsrutiner på flygplatser världen över.

Debatten om klimatförändringarna har länge förts av naturvetenskapliga företrädare, men nu har även psykologerna gett sig in i diskussionen. Här i Sverige bildades för ett par år sedan Klimatpsykologiskt nätverk med psykologen Marta Cullberg Weston som initiativtagare. Det vill sprida kunskap om hur människan fungerar vid den här typen av hot.

– På naturvetarsidan tror många att mer information till allmänheten är lösningen, men det är inte så enkelt att mer information leder till handling. Vi måste också ta hänsyn till hur människans psyke fungerar. Det som är komplicerat med klimatförändringarna är att de främst orsakas av en genomskinlig och luktfri gas – koldioxid. Det är svårt för människor att förstå – och lätt att förtränga – den skadliga effekten av ett hot som de varken ser eller känner lukten av, säger Marta Cullberg Weston.

Även på andra sidan Atlanten har allt fler psykologer engagerat sig. Förra året sammanställde Amerikanska psykologförbundet en omfattande rapport med decennier av psykologisk forskning rörande människors beteenden och reaktioner inför klimathotet.

– Klimatet har ändrats tidigare i historien också, men det som är unikt med dagens förändringar är att de till största delen orsakas av människan. Och de som vet mycket om hur människor tänker, känner och reagerar är vi psykologer, säger Janet Swim, psykologiprofessor och ordförande för den arbetsgrupp som tagit fram rapporten.

Så hur ska då forskarna, som sitter på den mesta kunskapen om klimatförändringarna, få resten av oss att inse allvaret? Flera av de experter som SvD har pratat med är ganska pessimistiska när det gäller att få enskilda individer att ta till sig klimathotet och förändra sina beteenden. Att överge sin nuvarande livsstil och kanske förlora en del av sin status, upplevs som väldigt hotfullt för många. Då är det lättare att blunda eller bortförklara hotet.

Samtidigt kommer problemet med människors passivitet inför klimatförändringarna till slut att lösa sig av sig självt, påpekar Elke Weber, professor i både internationell ekonomi och psykologi, krasst.

– Om dagens prognoser håller i sig, kommer vi människor tids nog att tvingas inse att vi måste ändra vårt beteende. Ibland krävs det katastrofala händelser för att samla människor och få till en förändring. Tyvärr kan det bli en hård läxa och risken är att det då redan är för sent.

Enligt de svenska och amerikanska psykologer och forskare som SvD har pratat med finns en rad tankemässiga fallgropar som gör att vi människor har svårt att ta till oss klimathotet. Läs här nedan:

1. Det händer inte här

Ett problem med att ta till sig klimatförändringarna är att de upplevs som geografiskt avlägsna. De antas drabba fattiga människor i Bangladesh eller isbjörnar i Arktis. Inte mig, inte här. Och så länge vi inte känner att hotet berör oss själva eller vår närmiljö, bryr vi oss inte så mycket.

Psykologiprofessorn Elke Weber förklarar att våra hjärnor under evolutionens gång har utvecklats för att reagera på de mest akuta och konkreta hoten - sådant som vi kan se, höra eller känna doften av. Dessa faror framkallar känslomässigt obehagliga reaktioner som fruktan, rädsla och oro - vilka i sin tur får oss att agera snabbt för att försöka eliminera hotet.

- Men många av de hot vi möter i dag ser annorlunda ut. För de flesta människor är klimathotet fortfarande ganska diffust och avlägset, vilket gör att det inte sätter igång några varningssignaler i våra stenåldershjärnor och vi ser därför ingen anledning att aktivera oss för att stoppa hotet, säger hon.

Eftersom förändringarna fortfarande är svåra att upptäcka med blotta ögat, tvingas vi dessutom förlita oss på forskarnas analyser och statistiska modeller för vad som sker. Problemet med dessa staplar över temperaturhöjningar och diagram över stigande havsnivåer, är att de inte heller väcker några starka känslomässiga reaktioner eller triggat igång några varningssignaler i våra hjärnor.

2. Långsamma förändringar svåra att se

Vi människor har svårt att uppfatta gradvisa förändringar eftersom vi vänjer oss. Till skillnad från en jordbävning eller en plötslig höststorm, är klimatet ett långsamt statistiskt fenomen som på de flesta håll i världen fortfarande är svårt att upptäcka för enskilda individer. Samtidigt tror många människor att de skulle kunna se klimatförändringarna om de verkligen pågick.

- Många blandar ihop vädret med klimatet och privata väderexperter finns det gott om. De tittar ut genom fönstret och ser att världen ser ut ungefär som tidigare. Även om det är lite varmare under sommaren, så är det övergripande mönstret detsamma. Människors personliga erfarenheter stämmer inte med de hotbilder som forskarna förmedlar och eftersom den personliga erfarenheten ofta väger tyngre, nedvärderas klimathotet, säger Janet Swim, professor i psykologi.

3. Allmänningens tragedi

Det finns också psykosociala fällor, som när ett antal individer var för sig agerar för att uppnå ett personligt kortsiktigt mål – vilket på längre sikt leder till en förlust för hela gruppen. 1968 myntade ekologen Garrett Hardin begreppet "allmänningens tragedi" och illustrerade det med herdor som låter sina djur beta fritt på en allmänning. En dag bestämmer sig en av herdarna för att skaffa ytterligare några djur. När de andra herdarna ser det, gör de samma sak. Resultatet blir att allmänningen snart blir överbetad och att djuren drabbas av svält.

Ekonomer Elinor Ostrom, som i fjol fick Riksbankens pris till Alfred Nobels minne, har visserligen visat att allmänningar kan fungera bra om brukarna gemensamt bestämmer hur de får användas, men när det gäller internationella allmänningar, som stora fiskevatten eller luften vi andas, är det ofta svårare.

– Många tänker att vad jag gör i mitt liv, kan ju inte ha någon avgörande betydelse för klimatet i stort. När gränserna för de gemensamma resurserna är diffusa och aktörerna många, behövs tydliga internationella regler för hur de får användas, säger psykologen Marta Cullberg Weston.

4. Begränsad mängd oro

Även de värsta lor-typerna har bara en begränsad mängd oro att fördela mellan olika riskscenarier, visar psykologisk forskning. När argentinska bönder till exempel fick ta del av väderleksrapporter som förutspådde mindre regn än vanligt under odlingssäsongen, minskade deras oro för den politiska situationen i landet avsevärt. Andra studier har visat att oron för terrorism efter 11 september och för den ekonomiska krisen 2008, ledde till minskad oro för klimatet. När nya hotbilder dyker upp, hamnar de högst upp på orostrappan, medan gamla hot ramlar ner några steg - trots att risken kvarstår i lika hög utsträckning som tidigare.

5. Framtida hot förminskas

I **valsituationer** har vi människor en stark tendens att välja det alternativ som finns i nuet och förminska såväl kostnader som vinster kopplade till framtida alternativ, visar forskning. Det här beror bland annat på att våra hjärnor uppfattar framtida händelser som mer abstrakta och nutida som mer konkreta. Och ju mer konkret en upplevelse är, desto starkare känslomässiga reaktioner ger den normalt upphov till. En storm som ska passera till helgen, skrämmar därför mer än en översvämning om 50 år. Och att få 200 kronor i handen direkt lockar ofta mer än erbjudandet om 2000 kronor om tio år.

– Problemet för klimatet är att kostnaden för ett miljövänligt beteende är konkret och upplevs som en uppoffring i nuet – medan vinsten ligger i framtiden och upplevs som relativt diffus. Dessutom är njutningen med ett icke miljövänligt beteende, som att bo i ett varmt hem eller köra bil till jobbet kännbart i nuet – medan kostnaden i form av klimatförändringar ligger i framtiden och är diffus för de flesta, säger psykologiprofessor Janet Swim.

I **vårt dagliga liv** ställs vi hela tiden inför de här konkurrerande alternativen. Då är det lätt att ge efter för impulsen att välja det som ger mest fördelar i stunden. Skulle vi tveka, blir vi dessutom påhejade av budskap som: Du lever bara en gång. Allt nu. För att du är värd det.

